

שיטת הרמב"ם במומר

(ה.)

הרב שוקי מאירסון

רבים נתקשו בשיטת הרמב"ם ביחס לשחיטת מומר. וכך היא לשון הרמב"ם בהלכות שחיטה פרק ד':

הלכה יד

ישראל מומר לעבירה מן העבירות שהיה מומחה הרי זה שוחט לכתחלה וצריך ישראל כשר לבדוק את הסכין ואח"כ יתננה למומר זה לשחוט בה מפני שחזקתו שאינו טורח לבדוק, ואם היה מומר לעבודה זרה או מחלל שבת בפרהסיא או אפיקורוס והוא הכופר בתורה ובמשה רבינו כמו שביארנו בהלכות תשובה הרי הוא כעכו"ם ושחיטתו נבלה.

הלכה טו

מי שהוא פסול לעדות בעבירה מן העבירות של תורה הרי זה שוחט בינו לבין עצמו אם היה מומחה, שאינו מניח דבר מותר ואוכל דבר איסור שזו חזקה היא על כל ישראל ואפילו הרשעים מהן.

השאלות הראשוניות שעולות מקריאת הרמב"ם, הינן: מהו המומר שעליו הוא מדבר בהלכה יד? האם הוא לתיאבון או להכעיס? ואם הוא לתיאבון, מה היחס בינו לבין המופיע בהלכה טו?

על מנת להשיב לשאלות אלו נבחן את המושג 'מומר' בשיטת הרמב"ם. המקור שנראה לענ"ד מכריע להבנת 'מומר', נמצא בהלכות מעשה הקרבנות. ההלכה שפוסק הרמב"ם ביחס להקרבת קרבן על ידי מומר, נובעת גם היא מסוגיתנו בחולין, ועל כן לפני בחינת דברי הרמב"ם נבחן את הסוגיא. (חולין ה):

מיתיבי: "מכם - ולא כולכם, להוציא את המומר, מכם - בכס חלקתי ולא באומות, מן הבהמה - להביא בני אדם שדומים לבהמה, מכאן אמרו: מקבלין קרבנות ממושעי ישראל כדי שיחזרו בהן בתשובה, חוץ מן המומר ומנסך את היין ומחלל שבתות בפרהסיא."

הא גופא קשיא, אמרת: מכם - ולא כולכם, להוציא את המומר, והדר תני: מקבלין קרבנות ממושעי ישראל! הא לא קשיא: רישא מומר לכל התורה כולה, מציעתא מומר לדבר אחד.

אימא סיפא: חוץ מן המומר ומנסך את היין ומחלל שבת בפרהסיא, האי מומר היכי דמי? אי מומר לכל התורה כולה, היינו רישא! ואי מומר לדבר אחד, קשיא מציעתא! אלא לאו הכי קאמר: חוץ מן המומר לנסך את היין ולחלל שבתות בפרהסיא.

אלמא מומר לעבודת כוכבים הוה מומר לכל התורה כולה, ותיובתא דרב ענן! תיובתא.

והא מהכא נפקא מהתם נפקא? "מעם הארץ - פרט למומר; ר"ש בן יוסי אומר משום ר"ש: אשר לא תעשינה בשגגה ואשם - השב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו, אינו שב מידיעתו אינו מביא קרבן על שגגתו" ואמרינן, מאי בינייהו? ואמר רב המנונא: מומר לאכול חלב והביא קרבן על הדם. . .

הברייתא הראשונה המובאת כאן מתפרשת על ידי הגמרא כדלהלן: ישנם שלושה מיני מומרים שהם בעצם שניים. ישנו מומר לכל התורה כולה, וישנם מושעי ישראל שהם הינם "מומר לדבר אחד", וישנם מומרים לחלל שבת או לע"ז, שהם כמומר לכל התורה כולה.

על ברייתא זו שואלת הגמרא "והא מהכא נפקא מהתם נפקא", ומביאה ברייתא נוספת. הברייתא השנייה הינה מחלוקת בין ת"ק לבין ר"ש בן יוסי, מניין שאין מקבלים קרבן ממומר. הגמרא יוצרת חלוקה בין שיטותיהם ביחס למומר לאכול חלב האם מביא קרבן על הדם. בפשטות נראה מהגמרא שלת"ק אינו מביא קרבן על הדם ולר"ש בן יוסי מביא קרבן על הדם מפני ששב מידיעתו ביחס לדם.

מהגמרא עולה ובוקעת שאלה בסיסית ביותר. הברייתא שהובאה בתור כפילות לברייתא הקודמת, נותרת למסקנה כחלוקת על הברייתא הראשונה מכיוון שלברייתא א' מושעי ישראל שעושים כל מיני עבירות מביאים קרבן על מנת שיחזרו בתשובה, ולברייתא ב', לת"ק אדם שמומר לאכול חלב לא יכול להביא קרבן כלל, ולר"ש בן יוסי יכול להביא קרבן על הדם אך אינו יכול להביא קרבן על חלב. וכך מקשה התוספות בד"ה מעם הארץ:

תימה דמאי קאמר הא מהכא נפקא מהתם נפקא הא אדרבה הך פליגא דאפילו מומר לדבר אחד קאמר ת"ק דאין מקבלין דהא מוקמינן דפליגי באוכל חלב והפריש קרבן על הדם ודוחק לומר דפריך מדר"ש.

התוס' עונה לשאלה זו בדרכו שלו.

נראה שבעקבות הקושי שבין הברייתות, הרמב"ם יוצר את מערכת המושגים שלו:

ישראל שהוא מומר לע"ז או מחלל שבת בפרהסיא אין מקבלין ממנו קרבן כלל, אפילו העולה שמקבלין אותה מן הנכרים אין מקבלין אותה מן המומר הזה שנאמר אדם כי יקריב מכם מפי השמועה למדו מכם ולא כולכם להוציא את המומר,

אבל אם היה מומר לשאר עבירות מקבלין ממנו כל הקרבנות כדי שיחזור בתשובה,

היה מומר לעבירה והוא מפורסם וידוע לעשותה והורגל בה בין להכעיס בין לתיאבון אין מקבלין ממנו קרבן לאותה עבירה, כיצד כגון שהיה רגיל לאכול חלב בין להכעיס בין לתיאבון ושגג ואכל חלב והביא חטאת אין מקבלין אותה ממנו.

[הלכות מעשה הקרבנות פרק ג' הלכה ד']

הרמב"ם מחלק בין שלושה טיפוסים:

א. מומר לע"ז או מחלל שבת בפרהסיא, שעליו נאמר "מכם ולא כולכם" - ציטוט מברייתא א' ביחס למומר לכל התורה כולה.

ב. מומר לשאר עבירות שלגביו מצטט הרמב"ם שמקבלין ממנו כל הקרבנות - "כדי שיחזור בתשובה" - ברייתא א' לגבי פושעי ישראל.

ג. מומר לעבירה והוא מפורסם וידוע לעשותה והורגל בה בין להכעיס בין לתיאבון. שזו הגדרה שהרמב"ם יוצר בעצמו, ולגביו פוסק הרמב"ם שאין מקבלין ממנו קרבן על אותה עבירה שרגיל בה כר"ש בן יוסי, וכן מופיע גם בהלכות שגגות ג,ז.

הרמב"ם מתייחס למומר המופיע בברייתא ב' בתור מומר מפורסם לעבירה מסויימת. וכך הוא פותר את היחס בין הברייתות - בברייתא ב' לא מדובר על מומר לדבר אחד רגיל, אלא במפורסם לעבירה

מסוימת. יש לדייק שמומר מפורסם לעבירה, הוא בין להכעיס ובין לתיאבון.

כך נפתרת סוגיית הגמרא. הגמרא שואלת, "והא מהכא נפקא מהתם נפקא", מהיכן לומדים שלא מקבלים קרבן ממומר אמיתי? אך יש כל מיני אופציות של מומר אמיתי, מומר לכהת"כ, מומר לחילול שבת או ע"ז, ומומר המפורסם לעבירה אחת שגם הוא ייחשב למומר אמיתי.

השאלה שתידון לאור העמדה זו, היא במה חמורה שבת וע"ז שנראה שהגמרא מתייחסת אליהם בחומרא, ובין מפורסם לעבירה אחרת שאף הוא מומר ואין מקבלים ממנו קרבן.

המשנה למלך בהלכות שגגות דן באריכות בשאלה זו, אחת מההצעות שלו היא, שמחלל שבת בפרהסיא פעם אחת בלבד הוא כבר נחשב מומר, אולם בעבירה אחרת צריך להיות רגיל ומפורסם בה.

(ביחס להלכות שחיטה ההבדל בין שני מומרים אלו ברור, מומר לשבת הרי הוא כגוי ושחיטתו נבילה, ומומר לעבירה שחיטתו כשירה אם בדקו את הסכין).

ועתה נתבונן ברמב"ם בהלכות תשובה.

שנים הם המומרים מישראל:

המומר לעבירה אחת והמומר לכל התורה כולה, מומר לעבירה אחת זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה בזדון והורגל ונתפרסם בה אפילו היתה מן הקלות כגון שהחזיק תמיד ללבוש שעטנו או להקיף פאה ונמצא כאלו בטלה מצוה זו מן העולם אצלו הרי זה מומר לאותו דבר והוא שיעשה להכעיס.

מומר לכל התורה כולה כגון החוזרים לדתי העובדי כוכבים בשעה שגוזזין גזרה וידבק בהם ויאמר מה בצע לי להדבק בישראל שהם שפלים ונרדפים טוב לי שאדבק באלו שידם תקיפה, הרי זה מומר לכל התורה כולה.

(הלכות תשובה פרק ג' הלכה ט')

הרמב"ם מונה את אותם שאין להם חלק לעולם הבא, החל מהלכה ו' הוא מסביר מיהם אלו שאין להם חלק ומונה אותם על גווניהם. במומר כותב הרמב"ם שישנם שני סוגים, מומר שהתפרסם לעבירה, ומומר לכהת"כ. הרמב"ם איננו מזכיר את הסוג השלישי של מומרים שהם בעלי עבירות או פושעי ישראל. מכאן נראה במפורש שאותו סוג של מומר איננו מומר באמת, אלא רק נקרא מומר כשם לווי. מומר אמיתי יכול להיות רק באחד משני

אחר. לגבי אותו דבר שמומר אליו, יהיה דינו כמומר, ולדבר אחר ייחשב כיהודי גמור ויכול להביא קרבן על שגגתו, בניגוד לת"ק שפוסק שמומר לאכול חלב לא מביא קרבן על הדם.

אופנים, אותם אופנים שנכתבו כאן בהלכות תשובה. אדם שהוא מומר כללי לעבירות נקרא סתם רשע, או פושע ישראל. לגבי פושעי ישראל, איננו אומרים שאין להם חלק לעולם הבא, ואנו אף מקבלים מהם קרבנות על מנת שיחזרו בתשובה, כי הם לחלוטין חלק מהמערכת שמקבלת על עצמה עול מצוות באופן כללי אך מתעלמת מחלקם.

בהשוואה שבין הלכות תשובה להלכות מעשה הקרבנות, עולה שאלה אחת. מדוע בהלכות מעה"ק הרמב"ם כותב שמומר לעבירה הוא בין להכעיס ובין לתיאבון, ולעומת זאת בהלכות תשובה הוא כותב לגבי אותו מומר "והוא שיעשה להכעיס"? ויש להסביר שאת המשפט הזה יש לקרוא בתוך ההקשר של הלכות תשובה, של אותם שאין להם חלק לעולם הבא. עליו כותב הרמב"ם שמומר זה המפורסם לעבירה אחת, אם הוא עושה להכעיס אין לו חלק לעולם הבא. אם איננו עושה להכעיס עדיין נקרא מומר, אך הוא לא נכלל באלו שאין להם חלק לעולם הבא.

ענה נשוב להלכות שחיטה דלעיל. יש להסביר שכאשר הרמב"ם כותב בהלכה יד' שמומר לעבירה מן העבירות, יש לבדוק לו את הסכין, כוונתו למומר המפורסם בעבירה. לאחר מכן מוסיף הרמב"ם שמי שהוא מומר לכהת"כ, הרי שחיטתו כנכרי ששחט ושחיטתו נבילה. בהלכה טו' כותב הרמב"ם לגבי פושעי ישראל שדינם הוא שאין צורך לבדוק להם את הסכין מכיוון שלא שביק היתירא ואכיל איסורא.

כך מסביר הרמב"ם את תחילת סוגיית הגמרא. ישנה המימרא של רבא שעומדת בזכות עצמה, ומתייחסת למומר אמיתי המומר לעבירה מן העבירות. לאחר מכן מופיע הרעיון של "לא שביק היתירא ואכיל איסורא", וגם רעיון זה עומד בזכות עצמו, ומתייחס לפושעי ישראל ולא למומרים. בעצם, ניתן לומר, שהרמב"ם לא מקבל את פרשנות הגמרא לרבא, אלא מנתק בין רבא לבין הפרשנות שלו, ויוצר מהסוגיא שני מושגים נפרדים.

הערה נוספת בשולי הדברים היא ביחס להלכות מעה"ק מדוע פוסק הרמב"ם כר"ש בן יוסי בניגוד לת"ק? האם יש בסוגיא איזשהוא מניע לפסיקה שכזו?

ניתן לומר שהרמב"ם מזהה בין שיטת ר"ש בן יוסי, לבין המימרא שהגמרא נוקטת בסוגיא לעיל מינה, "מומר לדבר אחד לא הווי מומר לכהת"כ". זוהי שיטת ר"ש בן יוסי, יכול אדם להיות מומר לדבר אחד לחלוטין, אך אין זה הופך אותו למומר לדבר